

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΕΛΛΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΒΔΟΜΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α΄

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΛΙΟΥΡΑ

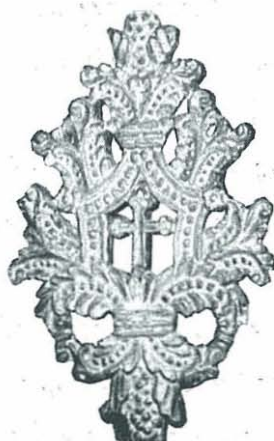
ΒΕΛΛΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 2013-2015

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΕΛΛΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΒΔΟΜΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α΄

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΛΙΟΥΡΑ

ΒΕΛΛΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 2013-2015

Β. Κ. ΚΑΤΣΑΡΟΣ

ΤΡΙΑ ΛΑΝΘΑΝΟΝΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ
ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΑΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ,
ΤΗΣ ΕΠΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΗΣ «ΚΟΣΙΝΙΤΣΑΣ»
Ἡ «ΕΙΚΟΣΙΦΟΙΝΙΣΣΑΣ»*

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1917, Βούλγαροι στρατιῶτες ντυμένοι μὲ στολὲς
Τούρκων στρατιωτῶν, μὲ βάση ἓνα ὀργανωμένο σχέδιο ὑπὸ τὴν καθο-
δήγησιν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Κλασικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου

* Στὸ πλαίσιο μιᾶς ἡμερίδας ποὺ πραγματοποιήθηκε στὸ Ἀγρίνιο καὶ ἦταν ἀφιερωμένη στὴ Μνήμη τοῦ πρόωρα ἀδικοχαμένου Νίκου Καπώνη, ὁ Θανάσης Παλιούρας μὲ προσκάλεσε νὰ συζητήσουμε γιὰ θέματα βυζαντινῆς ἔρευνας σὲ ἐκπομπὴ τοῦ τηλεοπτικοῦ σταθμοῦ τῆς πόλης. Ἡ συζήτηση κύλησε γύρω ἀπὸ τὰ ἐρευνητικὰ μας ἐνδιαφέροντα καὶ ἡ ἐπίμονη ἔγνοια τοῦ συνομιλητῆ μου γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν κλεμμένων τὸ 1917 ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους χειρογράφων τῶν δύο μεγάλων Μακεδονικῶν Μονῶν Τιμίου Προδρόμου Σερρών καὶ Παναγίας Εἰκοσιφοινίσης Δράμας ἔμεινε ἀναπάντητο ἐρώτημα. Εἶχα ὑποσχεθεῖ στὸν ἴδιο ὅτι θὰ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ ἀναφερθῶ στὸ θέμα, καταθέτοντας τὴ συμμετοχὴ μου στὴ σχεδιαζόμενη ἐκδοσὴ-ἀφιέρωμα ποὺ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀκαδημία Βελλᾶς ἀνέλαβε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ποιὸς πίστευε ὅτι ὁ τόμος αὐτὸς θὰ κυκλοφοροῦσε ὡς μεταθανάτια τιμὴ γιὰ τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο. Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν κοίμησίν του μοῦ τηλεφώνησε, γιὰ νὰ μὲ εὐχαριστήσῃ γιὰ τὴ συμμετοχὴ μου στὸν τόμο, ὅταν πληροφορήθηκε ἀπὸ τὴ μαθήτριά του Γλυκερία Χατζούλη γιὰ τὴν πίεσιν τοῦ χρόνου ποὺ μὲ ἄγχωνε στὴν ἐπιθυμία μου νὰ παραδώσω τὸ ἄρθρο τῆς συνεργασίας μου στὴν ἐκδοσὴ. Ἦταν ἡ τελευταία μας συνομιλία. Στὴ μνήμη μου ἀποτυπώθηκε ἡ αἰσιόδοξο ἀνθρώπινη φωνή του γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας του. Ἐφυγε ξαφνικὰ ἓνας ἀθεράπευτος λάτρης τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς τοῦ τόπου του.

Σόφιας, Τσέχου ως πρὸς τὴν καταγωγή, Βλαδίμηρου Σίς (Vladimir Sis), λεηλάτησαν τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης καὶ μετέφεραν τὸν πολιτιστικὸ πλοῦτο τῆς (ἐντυπα, χειρόγραφα, κειμήλια) στὴ Σόφια. Τὰ γεγονότα εἶναι τόσο γνωστά, ὥστε περιττεύει ἡ ἀνάπτυξή τους μὲ κάθε ἀναφορὰ στὴν ἐν λόγῳ πολύπαθη Μονή¹. Ὡστόσο, ἡ τύχη τῶν χειρογράφων ἀπετέλεσε τὸν πυρήνα μιᾶς μυθιστορηματικῆς πλοκῆς πού χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τὸν τύπο ὡς «Τὸ ὄνομα τοῦ μακεδονικοῦ ῥόδου»², ὑπόθεση μὲ τὴν ὁποία ὁ ὑπογραφόμενος ἔμελλε νὰ συνδεθεῖ³.

Τὸ ἔτος 1916, ἡ Βουλγαρικὴ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν (Bŭlgarska Akademia na Naukiti) δημοσίευε, μὲ ὑπεύθυνο συντάκτη τὸν Vl. Sis (τὸν ἴδιο δηλαδὴ πού ὀργάνωσε τὸ σχέδιο τῆς κλοπῆς ἕναν χρόνο ἀργότερα), ἕναν κατάλογο τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων πού διέθετε στὴ Συλλογὴ τῆς καὶ μάλιστα μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου τῆς Βουλγαρίας⁴. Ἦταν στὸ σύνολό τους δέκα θεωρούμενα χειρόγραφα, καὶ μάλιστα πέντε ἀπὸ αὐτὰ σπαράγματα χειρογράφων πού ὁ ἴδιος ὁ Vl. Sis «συνέλεξε» κατὰ τὰ ταξίδια του στὸ παρελθὸν ἀπὸ βιβλιοθήκες τῆς Μακεδονίας.

Δὲν εἶναι περιέργο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Συλλογὴ τῶν χειρογράφων τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν διέθετε δυὸ ἔτη ἀργότερα (τὸ 1918) 680 περίπου

1. Τὸ ἱστορικὸ τῆς λεηλασίας τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης περιέγραψαν ἀρχοῦντως οἱ μελετητὲς πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἱστορία τῆς Μονῆς, βλ. κυρίως Κ. Ε. Τσιάκας, *Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης Παγγαίου*, Δράμα 1958, σ. 34-41. Γ. Παπάζογλου, «Χειρόγραφα Εἰκοσιφοινίσσης. Ἐκθεση ἐρευνῶν», *Β' Τοπικὸ Συμπόσιο, «Ἡ Καβάλα καὶ ἡ περιοχὴ τῆς», Πρακτικά, τόμ. Α'*, Καβάλα 1987, σ. 53-66. Τοῦ ἴδιου, «Ἡ κλοπὴ τῶν χειρογράφων τῆς Εἰκοσιφοινίσσης. Ἄγνωστα ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴ λεηλασίαν τῆς μονῆς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους (1917)», *ὁ.π., τόμ. Β'*, Καβάλα 1988, σ. 3-30. Β. Ἀτσαλός, *Τὰ χειρόγραφα τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Κοσίνιτσας (ἢ Εἰκοσιφοινίσσης) τοῦ Παγγαίου*, Δράμα 1990, σ. 21-27. Ἐπίσκ. Διον. Κ. Κυρατσός, *Ἱστορία καὶ Θαύματα Παναγίας Εἰκοσιφοινίσσης*, Δράμα ²1992, σ. 26-28 κ.ἄ.

2. Βλ. Χαρὰ Κιοσσέ, ἐφημ. Τὸ Βῆμα: Νέες ἐποχές, 7-10-2010.

3. Βλ. περιοδ. «Ἄντι», περίοδος Β', τεῦχος 579, 26-3-1995, σ. 56-59.

4. Βλ. Vl. Sis, *Grčki Rukopisi u Bŭlgarskata Akademija*, Sofia 1916 (= ἀνατ. στὸ περιοδ. *Sbornik na Bŭlgarskata Akademija na Naukite* 6, 1916-1918, σ. 3-19).

έλληνικά χειρόγραφα⁵, πού ήταν αδύνατο φυσικά νά συγκεντρωθοῦν χωρὶς τὸ συγκεκριμένο σχέδιο λεηλασίας τῶν Μονῶν Τιμίου Προδρόμου Σερρών καὶ Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπισημάνθηκε ἐγκαίρως ἡ ὑπαρξὴ χειρογράφων ἀπὸ τὶς δύο Μονὲς ἀπὸ τὸν σπουδαῖο βυζαντινολόγο ἐρευνητὴ Α. Erhard⁶ δὲν ἄφηνε ἀμφιβολία γιὰ τὴν προέλευση τοῦ συγκεκριμένου «ἀποκτήματος» τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν. Μεσολάβησε ἡ «ἐπιστροφή» τοῦ ἔτους 1923 μὲ βάση τὴ Συνθήκη τοῦ Neuilly⁷, ὅταν ὁ γνωστὸς Ἑλληνας βυζαντινολόγος Γεώργιος Σωτηρίου⁸ ταξίδεψε στὴ Σόφια καὶ παρέλαβε, χωρὶς ἔλεγχο, τὰ «ἐπιστραφέντα» τῆς λεηλασίας. Διαπιστώθηκε ὁμως ἀργότερα ὅτι οἱ Βούλγαροι παρέδωσαν μὲν τὸν κύριο ὄγκο τῶν χειρογράφων καὶ τῶν ἐντύπων τῆς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Σερρών, ἀλλὰ κατακράτησαν τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἐντυπα τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης⁹, ὅπως καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν κειμηλίων (εἰκόνων, σκευῶν, λειψανοθηκῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν κεντημάτων κ.τ.λ.¹⁰) πού προέρχονται ἀπὸ τὶς δύο

5. Βλ. Β. Ἀτσαλός, *Τὰ χειρόγραφα*, ὁ.π., σ. 120-121.

6. Βλ. Α. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts, Erster Teil. Die Überlieferung*, τόμ. Ι, σ. LIV καὶ XXXIX-XL.

7. Βλ. Β. Ἀτσαλός, *Τὰ χειρόγραφα*, ὁ.π., σ. 24.

8. Βλ. Β. Ἀτσαλός, ὁ.π., σ. 24-25.

9. Βλ. Β. Κατσαρός – Χαρ. Παπαστάθης, «Εκκλησιαστικά χειρόγραφα τῆς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Σερρών. Κώδικες, βρέβια, κατάστιχα, ἀντιγραφές ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σερρών καὶ ἡ κατάσταση τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς, ὅπως ἐμφανίζεται σὲ ἀνέκδοτο κατάλογο τῶν χειρογράφων καὶ τῶν ἐντύπων της», *Πρακτικά Διεθνoῦς Συνεδρίου «Οἱ Σέρρες καὶ ἡ περιοχὴ τους. Ἀπὸ τὴν Ἀρχαία στὴ Μεταβυζαντινὴ Κοινωνία»*, τόμ. Β', Θεσσαλονίκη 1998, σ. 589. Τὴν ἀνάμειξη τῶν χειρογράφων καὶ τὴν κατακράτησή τους ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους περιγράφει μὲ τὸν πιὸ ἐπιστημονικὸ τρόπο ἡ ἀνέκδοτη «Ἐκθεσις τοῦ Ἐπιμελητοῦ <Λίνου Πολίτη> τῶν χειρογράφων <τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος> περὶ τῶν χειρογράφων Σερρών καὶ Κοσινίτσης πρὸς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Τμήματος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καθηγητὴν κ. Σ. Β. Κουγέαν» (7 Ἰουλίου 1931).

10. Βλ. σχετικὰ *Προσκλητήρια τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης ἅτινα συνηρανίσθησαν ἐκ παλαιῶν βιβλίων μετὰ παραρτήματος ἱστορικῶν περὶ τῆς μονῆς κειμένων*, Ἐν Δράμα 2013, τόμ. Α', σ. 332 κ.έ.

μονές ή και άλλους λεηλαθέντες θησαυρούς της περιοχής, την οποία κατείχαν οι Βούλγαροι κατά τα έτη 1917-1919¹¹.

Από τις έγκαιρες διαμαρτυρίες των μοναχών και τη σχετική άλληλογραφία τους με τις έλληνικές αρχές¹², αλλά και από τη διπλωματική άλληλογραφία του Έλληνικού κράτους προς τις αρχές τόσο του κράτους της Βουλγαρίας όσο και άλλων ευρωπαϊκών κρατών¹³, προκύπτει ότι ή θέση της Βουλγαρίας παρέμεινε ακλόνητη: «ό,τι προήλθε από την Ελλάδα παραδόθηκε το 1923 και ό,τι κατείχε ή Βουλγαρία το παρέδωσε». Η στάση αυτή αποδείχθηκε ένα άπροκάλυπτο ψέμα.

Στο διάστημα που μεσολάβησε, ή «αλήθεια» των πραγμάτων φωτιζόταν διαρκώς με νέα στοιχεία και ή διεθνής επιστημονική κοινότητα ανακάλυπτε¹⁴ ότι το Βουλγαρικό κράτος κρατούσε ως έπτασφράγιστο μυστικό την τύχη αυτών των έλληνικών πολιτιστικών θησαυρών κάτω από τον τίτλο «Κλειστή Συλλογή»¹⁵.

Το άνοιγμα των φιλικών σχέσεων με τη γειτονική Βουλγαρία, μετά την ιστορική συνάντηση των κορυφαίων ήγετων της Ελλάδος και της Βουλγαρίας Κωνσταντίνου Καραμανλή και Theodor Zivkov από τις αρχές της δεκαετίας 1980-1990, επέτρεψε σιγά σιγά στη γειτονική χώρα

11. Για τα γεγονότα κατά ήμερολογιακή σειρά, βλ. Αρχ. Νεοφύτου ήγουμένου Ίερās Μονής Είκοσιφοινίσσης, «Χρονολογική Έκθεσις των μαρτυριών των πατέρων της Ίερās Μονής Είκοσιφοινίσσης έν Παγγαίω και της συλήσεως αυτής υπό των Βουλγάρων», *Προσκηνητάρια*, ό.π., σ. 415-432 (20 Όκτωβρίου 1918).

12. Βλ. Β. Κατσαρός, «Θεωρία για τη συνολική επιστημονική διευθέτηση του ζητήματος της ιστορίας των Συλλογών έλληνικών χειρογράφων των Μονών Παναγίας Άχειροποιήτου του Παγγαίου, της έπονομαζομένης Κοσίνιτσας (νεώτ. Είκοσιφοινίσσης), και του Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «Οί Σέρρες και ή περιοχή τους»*, ό.π., τόμ. Β', σ. 675-676 και 680-682.

13. Βλ. Γ. Παπάζογλου, «Η κλοπή των χειρογράφων, ό.π., σ. 3-30.

14. Βλ. Actes de la Table Ronde: «principes et méthodes du Cataloguage des manuscrits grecs de la collection du Centre Dujčev», έπιμ. Β. Atsalos – Β. Katsaros – Char. Papastathis, Sofia 21-23 Αοût 1990, Thessalonique 1992.

15. Ό.π., σ. 39: «Mais l'entrée la plus considérable était la remise au Centre du fonds fermé de manuscrits grecs, conservés pendant de longues années dans les Archives scientifiques de l'Académie bulgare des sciences». Πρβλ. ό.π., σ. 41.

νὰ παραδεχτεῖ ὅτι ὄντως κρατήθηκαν τὰ πολιτιστικά ἀγαθὰ τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὶς μακεδονικὲς μονὲς¹⁶ καὶ διαμοιράστηκαν σὲ ἀρμόδια μουσεῖα καὶ βιβλιοθῆκες τῆς Βουλγαρίας¹⁷. Ἡ μοῖρα τοῦ κύριου ὄγκου τῶν χειρογράφων ἦταν νὰ παραμείνουν αὐτὰ στὴν Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τῆς Βουλγαρίας ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ ἀποσπάστηκαν τὰ περισσότερα, γιὰ νὰ ἀποτελέσουν τὴ Συλλογὴ τοῦ Κέντρου Σλαβοβυζαντινῶν Σπουδῶν «Acad. Ivan Dujčev» τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σόφιας¹⁸.

Στὸ περιπετειῶδες «ταξίδι» τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων ὑπῆρξαν καὶ στιγμὲς «ἀφαιμάξης» τοῦ ὕλικου, μιὰ διαδικασία ποὺ ἀσφαλῶς ἐντοπίζεται εἴτε στὴν ἀμερικανισία τοῦ ὁργανωτῆ τῆς μεταφορᾶς VI. Sis εἴτε στὴν ἄγνοια, ἀρχικά, τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ τὴν ἀδυναμία του νὰ ἐλέγξει τὸ ὕλικὸ ὡς τὴν ὀριστικὴ ἐποπτεία καὶ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν χειρογράφων κάτω ἀπὸ τὸν ὄρο «Κλειστὴ Συλλογὴ». Ἐτσι διάφορα χειρόγραφα ἐμφανίζονταν κατὰ καιροὺς σὲ εὐρωπαϊκὰ βιβλιοπωρεῖα¹⁹ καὶ μὲ παράνομους πλειστηριασμοὺς ἢ ὡς ὑψηλὰ δῶρα βρέθηκαν σὲ Συλλογὲς ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων ἢ βιβλιοθηκῶν, ἀκόμη καὶ πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ²⁰.

16. Βλ. B. A. Atsalos, "Les manuscrits grecs de la collection du Centre des recherches 'Ivan Dujčev' de Sofia", *Actes de la Table Ronde*, ὅ.π., σ. 57-62.

17. Βλ. Church Plate from the Collections of the National Museum of History, ἐπιμ. Teofana Matakjeva-Lilkova, Sofia 1995. G. Simeonov – Ilia Pehliyanov, *Katalog zur Ausstellung "Goldenes Kloster"*. *Bulgarische Geschichte und Kultur*, Passau 1995. Βλ., ἐπίσης, D. Getov, *A Checklist of the greek Manuscript Collection at the Ecclesiastical, Historical and Archival Institute of the Patriarchate of Bulgaria*, Sofia 1997, σ. vii καὶ 24-25. D. Getov, *A Catalogue of Greek Manuscripts in the scientific Archives of the Bulgarian Academy of Sciences*, Sofia 2010, σ. 7-11.

18. Βλ. A. Džurova – Kr. Stančev – V. Atsalos – V. Katsaros, «Checklist» de la Collection de manuscrits grecs conservés au Centre de Recherches Slavo-byzantines «Ivan Dujčev» auprès de l' Université «St. Clément d' Ohrid de Sofia», ἐπιμ. V. Atsalos – V. Katsaros – Ch. Papastathis, Thessalonique 1994.

19. Β. Ἀτσαλός, *Τὰ χειρόγραφα*, ὅ.π., σ. 118-128.

20. Ὁ.π., σ. 113-115. Βλ. καὶ Β. Κατσαρός, *Τὰ χειρόγραφα τῶν Μονῶν Τιμίου Προδρόμου Σεργῶν καὶ Παναγίας Ἀχειροποιήτου τοῦ Παγγαίου (Κοσίνιτσας). Ἡ ἱστορία τῶν ἀριθμῶν. Ὁ ἀνέκδοτος περιγραφικὸς κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Βουλγαρίας (Ἀρχεῖο Κέντρου Σλαβο-*

Οἱ μακροχρόνιες ἔρευνες πάνω στὴν ἱστορία καὶ τὴν τύχη τῶν χειρογράφων φωτίζουν στὶς μέρες μας πολὺ καθαρὰ τὸ τοπίο. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνέκδοτου Κατάλογου ποὺ ἐκπόνησε ὁ ἴδιος ὁ VI. Sis γιὰ τὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἀπέσπασε ἀπὸ τὶς μονὲς καὶ τὶς βιβλιοθήκες τοῦ μακεδονικοῦ χώρου κατὰ τὴ μεθοδικὰ ὁργανωμένη ἐπιχειρήσή του, δὲν ἀφήνει καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν προέλευση τῶν χειρογράφων, ἀφοῦ στὸν Κατάλογο αὐτὸ ἀναγράφονται οἱ συντομογραφίες M.K., K. καὶ M. Cb. Ub. ποὺ παραπέμπουν σὲ αὐτὴν τὴν προέλευση²¹. Τὰ σημεῖα ταυτότητας τῶν χειρογράφων ὡς προερχομένων ἀπὸ τὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου καὶ τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης ἔχουν ἤδη ἐπισημανθεῖ (πολὺ νωρὶς ἀπὸ τὸν Λίνο Πολίτη) σὲ χειρόγραφα ποὺ ἐπεστράφησαν τὸ 1923, ὥστε κάθε ἀντιεπιστημονικὴ θεωρία ὅτι τὰ χειρόγραφα αὐτὰ σημάνθηκαν σὲ μεταγενέστερη περίοδο²² (π.χ. στὴ «συμφωνία» Μολώφ-Καφάταρ) εἶναι ἀστήρικτη καὶ ἀντιεπιστημονικὴ δοξασία. Ἄν ὁρισμένες φορὲς ὁ Κατάλογος τοῦ Sis ἀποδίδει χειρόγραφα στὸ ἓνα μοναστήρι ἀντὶ τοῦ ἄλλου, αὐτὸ ἐξηγεῖται εἴτε ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία ποὺ εἶχαν μεταξὺ τους οἱ μοναχοὶ τῶν δύο μοναστηριῶν γιὰ τὸν δανεισμὸ ὁρισμένων χειρογράφων εἴτε ἀπὸ τὴν ἀνάμειξη ὅλων τῶν χειρογράφων κατὰ τὴ μεταφορὰ τους στὴ Σόφια, ὅπου ἐπακολούθησε νέα κατάρταξη²³. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια εἶναι μία καὶ μόνη. Ὅτι οἱ σημάνσεις M. K. ἢ K. (ἀρχικὰ ποὺ σημαίνουν Manastir Kosinitsa ἢ ἀπλῶς Kosinitsa) καὶ M. Cb. Ub. (ἀρχικὰ ποὺ σημαίνουν Manastir Sveti Ivan = μοναστήρι Ἁγίου Ἰωάννου), οἱ ὁποῖες γράφονται συντομογραφικὰ πάνω στὰ χειρόγραφα καὶ συναντῶνται καὶ στὸν Χειρόγραφο Κατάλογο τοῦ VI. Sis,

Βυζαντινῶν Σπουδῶν «Ivan Duǵev» τοῦ Πανεπιστημίου Σόφιας) καὶ ἡ συμβολή του στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνασύνθεση τοῦ «σκορπισμένου ψηφιδωτοῦ» τῶν χειρογράφων τῶν δύο μονῶν, Σέρρες 1995, σ. 223-225.

21. Βλ. B. Κατσαρός, *Τὰ χειρόγραφα*, ὁ.π., σ. 49-114.

22. Τὴ θεωρία αὕτὴ διατυπώνουν σὲ διάφορα συνέδρια προφορικὰ ὁρισμένοι βούλγαροι συνάδελφοι. Βλ. ὡστόσο γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ Λίνος Πολίτης, «Τὰ ἐκ Σερρών χειρόγραφα ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ», *Ἑλληνικά* 4 (1931) 525-526. Τοῦ ἰδίου, «Ἐκθεση καὶ Ὑπόμνημα γιὰ τὰ χειρόγραφα 'Σερρών'», *Ἑλληνικά* 40 (1989 [1990]) 363-364. Τοῦ ἰδίου, *Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, ἀρ. 1857-2500, μὲ τὴ συνεργασία Μαρίας Πολίτη, Ἀθῆναι 1991, σ. κβ'.

23. Βλ. B. Κατσαρός, *Τὰ χειρόγραφα*, ὁ.π., σ. 117-138.

δηλώνουν τὴν ἀποκλειστική, χωρὶς ἀμφιβολία, προέλευση τῶν χειρογράφων ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ λεηλατημένα μοναστήρια²⁴.

Ἀπὸ τὸν πιστοποιημένο συνολικὸ γνωστὸ ἀριθμὸ τῶν χειρογράφων τῶν δύο μακεδονικῶν μονῶν (K=431 + M. Cb. Ub.=261), τέσσερις περίπου δεκάδες ἐντοπίστηκαν στὸ ἐξωτερικόν. Ὁ μεγάλος ὄγκος ἀποτελεῖ σήμερα τὴ Συλλογὴ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τοῦ Κέντρου Ivan Dujčev²⁵. Λίγα χειρόγραφα παρέμειναν στὴ Συλλογὴ τῶν χειρογράφων τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν στὴ Σόφια²⁶ καὶ περίπου δέκα ἐντοπίστηκαν στὴ Συλλογὴ ἑλληνικῶν χειρογράφων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσείου τοῦ Πατριαρχείου Βουλγαρίας²⁷, τὸ ὁποῖο κατέχει καὶ τὰ κλεμμένα χειρόγραφα τῶν Μονῶν Ἀρχαγγελιώτισσας²⁸ καὶ Καλαμοῦς τῆς Εἰσόδου²⁹, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴ Συλλογὴ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς τοῦ Ἰωάννου Πακουριανοῦ στὸ Batskovo³⁰, τὰ ὁποῖα ὅμως ἡ Βουλγαρία κατέχει νόμιμα, ἐπειδὴ ἡ Μονὴ περιλαμβάνεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους τῆς. Ὑπάρχει ὥστόσο καὶ μιὰ κατηγορία ἀπὸ χειρόγραφα, γιὰ τὰ ὁποῖα διαθέτουμε πληροφορίες ἀπὸ ἔρευνες προηγουμένων μελετητῶν, ἀλλὰ παραμένει ἄγνωστη ἡ τύχη τους³¹.

24. Βλ. σημ. 22 ἐδῶ. Πρβλ. V. Atsalos, *Les manuscrits grecs*, σ. 69.

25. Βλ. B. Κατσαρὸς, *Τὰ χειρόγραφα*, ὁ.π., σ. 211-222.

26. Βλ. D. Getov, *A Catalogue of Greek Manuscripts*, ὁ.π., ἀρ. 5, 11, 12, 14, 21 (μὲ ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ἀταύτιστα νὰ προέρχονται ἀπὸ τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοίνισσης).

27. Βλ. D. Getov, *A Checklist*, ὁ.π., ἀρ. 906-915 (σύνολο 10 χφφ.).

28. Ὁ.π., ἀρ. 175-176, 297, 300, 314, 321, 383-384, 387-388, 392, 394-402, 412, 443, 452, 461, 467, 491A, 492B, 495, 531, 546, 552, 575-576, 578 (σύνολο 34 χφφ.).

29. Βλ. D. Getov, *A Checklist*, ὁ.π., ἀρ. 298-299, 313, 385, 405, 410, 421, 442, 468, 475 (σύνολο 10 χφφ.).

30. Βλ. Ἀπ. Ζαχαρός, *Συνοπτικὸς Κατάλογος Μονῆς Παναγίας Πετριτσονίτισσας (Βατσκόνο Φίλιππουπόλεως, Βόλος 1996. Πρβλ. Ἀπ. Ζαχαρός, Ἡ ἑλληνικὴ παρουσία στὴ ζωὴ καὶ τὴν παράδοση τῆς Μονῆς Πετριτσονίτισσης (Μπατσκόβου), διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 1998. Ἐπιστημονικὸ ἀναλυτικὸ κατάλογο τῶν χειρογράφων ἐτοιμάζει ὁ D. Getov.*

31. Βλ. B. Κατσαρὸς, *Τὰ χειρόγραφα*, ὁ.π., σ. 237-241. Ἐν τῷ μεταξὺ στὸ διαρεῦσαν χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸ 1995 μέχρι σήμερα ἔχουν ἐμφανιστεῖ καὶ ἄλλα χειρόγραφα, προερχόμενα ἀπὸ τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοίνισσας καὶ Τιμίου Προδρόμου Σεργῶν, ὅπως π.χ. τὸ χειρόγραφο Συναξάριο ποὺ ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο

Σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία ὑπάγονται καὶ τὰ τρία χειρόγραφα ποὺ θὰ παρουσιάσουμε, ὅσο κι ἂν οἱ ἐλλειπτικὲς πληροφορίες γι' αὐτὰ παρέχονται «ἐκ τῶν διαθεσίμων» στοιχείων ποὺ γνωρίζουμε. Πρόκειται γιὰ τρία χειρόγραφα ποῦ, ἄγνωστο πῶς, περιῆλθαν στὴν κατοχὴ τοῦ οἴκου μὲ τὴν ἐπωνυμία «Les Enluminures» καὶ διεύθυνση «Le Louvre des Antiquaires, 2, Place du Palais-Royal, 75001 Paris, France». Ὁ οἶκος αὐτός, ποὺ διαθέτει πρὸς πώλησιν μικρογραφίες, χειρόγραφα καὶ ἔργα τέχνης, ἀπευδύνθηκε γιὰ πρώτη φορὰ (27-4-2009) πρὸς ἐμὲ (ὕστερα ἀπὸ σύσταση εἰδικῶν φαίνεται συναδέλφων) μὲ τὴν πρόταση προσφορᾶς ἔναντι 16.000 δολλαρίων Η.Π.Α. τῶν τριῶν χειρογράφων, ἐὰν κάποιος ἴδρυμα ἐκδήλωνε ἐνδιαφέρον γι' αὐτὴν τὴν ἀγορά.

Ἡ βασικὴ πληροφορία ποὺ περιεῖχε τὸ ἠλεκτρονικὸ μήνυμα (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν χειρογράφων καὶ τὴν προέλευσή τους ἀπὸ τὴ Μονὴ Κοσίνιτσας) ἦταν ὅτι τὰ τρία χειρόγραφα ἀποκτήθηκαν σὲ ἓναν μικρὸ πλειστηριασμὸ στὴ Νέα Ὑόρκη («We purchased in a small

Πολιτισμοῦ καὶ κατατέθηκε στὸ Μουσεῖο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ στὴ Θεσσαλονίκη με ἀρ. 22 [βλ. Β. Ἀτσαλός – Β. Κατσαρός, «Ἐνα ἄγνωστο χειρόγραφο ἀπὸ τὴν Κοσίνιτσα στὸ Μουσεῖο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης», *Πρακτικὰ τοῦ ΣΤ' Διεθνoῦς Συμποσίου Ἑλληνικῆς Παλαιογραφίας* (Δράμα, 21-27 Σεπτεμβρίου 2003), ἐπιστ. ἐπιμ. Β. Ἀτσαλός – Νίκη Τσιρώνη, τόμ. Β', Ἀθήνα 2008, σ. 707-750 καὶ πίν. τόμ. Γ', σ. 1316-1329]. καὶ τὰ χειρόγραφα XF 50 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 278;), ITG 3 (χφ. Μ. Προδρόμου Γ 10), XXV C 18 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 287), XXV C 2 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 26), XXV C 21 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 42), XXV C 22 (χφ. Μ. Προδρόμου Γ 26), XXV C 23 (χφ. Μ. Προδρόμου Γ 30), XXV C 24 (τμήμα χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀρ. 74), XXV C 25 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀταύτιστο), XXV C 26 (χφ. Μ. Εἰκοσιφοινίσσης, ἀταύτιστο), XXV C 31 (χφ. Μ. Προδρόμου ἀταύτιστο). Ὅλα τὰ προαναφερθέντα χειρόγραφα βρέθηκαν σὲ συλλογὲς τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου καὶ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Τσεχίας καὶ περιγράφονται ἀναλυτικὰ στὸν κατάλογο τῶν J.-M. Olivier – Marie-Aude Monégier du Sorbier, *Manuscripts grecs récemment découverts en République Tchèque, Supplément au Catalogue des manuscrits grecs de Tchécoslovaquie*, Paris 2006, σ. 45-54, 57-64, 67-74, 75-91, 92-107, 109-114, 115-133, 134-156, 157-167, 168-175, 205-221. Ὁ ἀριθμὸς τῶν «ἀγνοουμένων» χειρογράφων τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης μειώνεται σημαντικὰ ἀν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ ἐπανεύρεσή τους στὶς βιβλιοθήκες τῆς Σόφιας καὶ τῆς Πράγας, καθὼς καὶ στὶς διάφορες δημοπρασίες οἴκων ποὺ ἐμφανίζουν χειρόγραφα πρὸς πώλησιν.

auction in New York»). Δυο ημέρες αργότερα, η υπεύθυνη του οίκου κ. Sandra Hindman επανήλθε, για να πιστοποιήσει αν είχα λάβει το μήνυμα της 27ης Απριλίου 2009. Ο προβληματισμός μου για τις διαδικασίες των πλειστηριασμών αυτών και η έμπειρία μου από τις δυο προηγούμενες υποθέσεις αγορᾶς χειρογράφων από την Έλληνική Πολιτεία (ή περίπτωση του Ψαλτηρίου της Έθνικης Βιβλιοθήκης της Ελλάδος Suppl. gr. 1386³² και η πρόσφατη του χειρογράφου ἀριθ. 22 του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης, χειρόγραφο το ὁποῖο μελετήσαμε και ανακοινώσαμε ἀπὸ κοινού με τὸν καθηγητὴ Β. Ἀτσαλο³³) με παρότρυναν στὸ νὰ ἀπαντήσω (9-6-2009), ἀναμένοντας περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸ περιεχόμενο των τριῶν χειρογράφων. Ταυτοχρόνως, ἀναζητοῦσα ἀπὸ ἀρμόδιους κρατικούς φορεῖς κάποιο ἐνδιαφέρον, γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν καὶ αὐτὰ τὰ χειρόγραφα στὴν Ελλάδα. Μεγάλο ἐνδιαφέρον ἔδειξε ἡ Νομαρχία Δράμας, σὲ χρόνο πὺν συνέπεσε νὰ πραγματοποιοῦμε στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, μετὴ συνδρομὴ τῆς Νομαρχιακῆς Αὐτοδιοίκησης, τὸ πρόγραμμα «L' Université d' Ete» (Ιούλιος 2009), πὺν συνδιοργάνωνε, τότε, τὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης καὶ ἡ École des Hautes Études en Sciences Sociales τῆς Γαλλίας³⁴. Ζήτησα συμπληρωματικά νὰ σταλοῦν περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὰ χειρόγραφα καὶ προπαντὸς εἰκονογραφικὸ ὕλικο.

Ἐκ μέρους τῆς καθηγήτριας Sandra Hindman καὶ τῆς γκαλερί Les Enluminures ἀπάντησε ἡ κ. Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη³⁵. Μετὰ βάση τις νέες πληροφορίες γιὰ τὰ τρία χειρόγραφα, «τὰ ὁποῖα βρῆκα ἐνδιαφέροντα», καὶ ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ κάποιων «ἐνδεικτικῶν εἰκόνων..., φωτογραφιῶν τῶν πιὸ σημαντικῶν φύλλων τῶν χειρογράφων σὲ μεγαλύτερες διαστάσεις»³⁶, ὑπέβαλα πρόταση πρὸς τὴ Νομαρχιακὴ Αὐτοδιοίκηση Δρά-

32. Τὸ χειρόγραφο Ψαλτήριο τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης κατατέθηκε στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ελλάδος καὶ κρατήθηκε στὸ γραφεῖο τοῦ τότε διευθυντοῦ συναδέλφου Π. Νικολοπούλου ἀπρόσιτο γιὰ «ἐθνικούς λόγους»! Πρὸβλ. Β. Ἀτσαλος, *Τὰ χειρόγραφα*, σ. 128 καὶ σημ. 434.

33. Βλ. παραπάνω, σημ. 31.

34. Ἐγγραφο 8-7-2009 (προώθηση μηνύματος τῆς καθηγ. Sandra Hindman).

35. Ἐπιστολὴ 13-9-2009 (ἀπὸ τὴν κ. Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη).

36. Ἐπιστολὴ 23-9-2009 (ἀπὸ τὴν κ. Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη ἔκ μέρους τῆς καθηγ. κ. Sandra Hindman).

μας, εκφράζοντας την εὐχή «τὰ χειρόγραφα αὐτὰ νὰ ἀγοραστοῦν καὶ νὰ προσφερθοῦν στὴ μαρτυρικὴ Μονὴ ὡς συμβολικὴ ἐνέργεια καὶ γιὰ τοῦτο ἡ Νομαρχιακὴ Αὐτοδιοίκηση Δράμας ἔχει τὸν πρωτεύοντα ῥόλο»³⁷. Οἱ οἰκονομικὲς δυσκολίες ποὺ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει ἡ Νομαρχιακὴ Αὐτοδιοίκηση φαίνεται ὅτι δὲν ἐπέτρεψαν τὴ συνέχιση τῆς ἔρευνας καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ τερματίστηκε τὸ ἱστορικὸ τῆς τύχης τῶν τριῶν χειρογράφων, ἀφοῦ οἱ συνεννοήσεις τῶν ἀρμοδίων δὲν μοῦ γνωστοποίησαν κανένα θετικὸ ἀποτέλεσμα.

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

α' χειρόγραφο

Τὸ πρῶτο χειρόγραφο, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔδωσε ὑπόψιν μου ἡ κ. Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη, «ἀποτελεῖται ἀπὸ 52 φύλλα, διαστάσεων 310x218mm καὶ περιέχει χρονολογικὰ ἀρχεῖα ἀπὸ τὰ πρακτικὰ ἐνὸς μοναστικοῦ ιδρύματος»³⁸.

Ἀπὸ τίς «ἐνδεικτικὲς εἰκόνες τῶν πιὸ σημαντικῶν φύλλων τῶν χειρογράφων» μπορεῖ κανεὶς νὰ προσθέσει ὅτι τὸ χειρόγραφο εἶναι χαρτῶο καὶ εἶναι ὄντως ἓνας ἀπὸ τοὺς «Κώδικες» τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τῶν ἀναγραφῶν τοῦ στὰ διαθέσιμα φύλλα (βλ. πίν. 1-4). Ἡ ἀρχικὴ ἀρίθμηση τῶν 57 φύλλων ἀναγράφεται στὸ φύλλο 57 recto, πιθανότατα τὸ τελευταῖο φύλλο τοῦ κώδικα (βλ. πίν. 4), ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐξέπεσαν πέντε φύλλα, ἂν ἡ ἀρίθμηση 52 εἶναι ἡ σημερινή. Τὸ περιεχόμενο τοῦ χειρογράφου εἶναι ἐνδεικτικὸ ἀπὸ τὴ μεταγραφὴ τοῦ κειμένου, ὅστερα ἀπὸ τὴ σιωπηρὴ ἀποκατάσταση τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν, ἀφοῦ ὁ ἀναγνώστης εἶναι σὲ θέση νὰ τὰ διαπιστώσει ἀπὸ τὴν ἀνορθόγραφη γραφὴ τοῦ κειμένου (βλ. πίν. 1). Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ὀρθογραφίας γίνεται σὲ ὅλα τὰ κείμενα καὶ τῶν χειρογράφων β' καὶ γ', γιὰ νὰ εἶναι κατανοητὸ τὸ περιεχόμενο, ἀφοῦ μιὰ «διπλωματικὴ ἔκδοση» δυσκολεύει τὴν ἀνάγνωση. Στὴν ἄνω ὠα, στὸ recto τοῦ εἰκονιζόμενου φύλλου, μόνις διακρίνεται ὁ ἀριθμὸς 9 στὴν ἀρίθμηση τοῦ χειρογράφου. Ἀκολουθοῦν τὰ κείμενα ἀριθμημένα:

37. Ἐγγραφο μὲ ἀρ. πρωτ. 221/30-9-2009.

38. Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τῆς 13-9-2009.

1.

† Κατὰ τὸ ζρκβ^ϥ (=1614) ἔτος ἐλθὼν ὁ τιμώτατος ἄρχων κϥρ Ἰγνάτιος ἐκ τῆς τοῦ Τερλυσίου³⁹ / χώρας δέδωκε τῇ ἡμετέρᾳ μονῇ ἄσπρα τὸν ἀριθμὸν χιλιάδας τεσσαράκοντα / , ἵνα ἔχῃ τὸ παρρησιαστικὸν⁴⁰ αὐτοῦ μνημόσυνον, ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Καλούδα.

† Ὁ καθηγούμενος τῆς ἁγίας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς Κοσινίτζης Γαλακτίων⁴¹ ἱερομόναχος καὶ ἡ Σύναξις:- <ἔπονται 4 ὑπογραφές μὲ μονοκονδυλιὰ μοναχῶν, οἱ τρεῖς μὲ τὴ συνοδευτικὴ ἐπιγραφὴ «μάρτυς» καὶ ἡ τέταρτη μεμονωμένη στὸ κάτω μέρος μὲ τὴ συνοδευτικὴ ἐπιγραφὴ «Διάκονος»>

2.

† Κατὰ τὸ αὐτὸ πάλιν ζρκβ^ϥ (=1614) ἔτος, ὑποσχεθεὶς ὁ κϥρ Χρίστος ἐκ τῆς Τερλυσίου χώρας, ἵνα καθέκαστον / χρόνον ποιεῖ τὰ εἰδικὰ κηρία τῆς Παναγίας διὰ ψυχικὸν αὐτοῦ μνημόσυνον.

† Ὁμοῦ καὶ ὁ Θεόδωρος τοῦ Σινάϊκου⁴² δέδωκε ἡμῖν καθὼς καὶ ὁ κϥρ Ἰγνάτιος / , ἵνα ἔχει καὶ αὐτὸς παρρησιαστικὸν μνημόσυνον <ἔπονται ἡ τελευταία ὑπογραφὴ ἐκ τῶν τεσσάρων ποὺ συνοδεύουν τὸ πρῶτο σημείωμα>.

Σὲ ἀναρίθμητο φύλλο verso τοῦ α' τετραδίου τοῦ χειρογράφου διαβάζουμε (πίν. 2):

39. Γιὰ τὸ τοπωνύμιο, βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, *Χειρόγραφη πρόθεση τοῦ 18ου αἰῶνα ἀπὸ τῆς Μονῆς τῆς Κοσινίτσας (ἢ Εἰκοσιφοινίσσας)*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 157-158.

40. Παρρησιαστικόν· ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος δωρητοῦ στὴν «παρρησία» τῆς Μονῆς, δηλαδὴ σὲ εἰδικὸ «βιβλίον» ἀναφορᾶς δωρητῶν.

41. Βλ. Δαμασκηνοῦ Μοσχοπούλου, «Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης», στο *Προσκυνητάρια τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης*, τόμ. Α', σ. 191-193.

42. Σινάϊκου· πρβλ. ἀνθρῶπωνύμιο Σηνάτζιος ποὺ «ἀναφέρεται στὸ τοπωνύμιο Τερλήση-λόφτζια» (βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, ὁ.π., σ. 330).

3.

Κατὰ ἔτους ζρλη' (=1630) ἐλθὼν ὁ διασημώτατος ἐν μοναχοῖς καὶ ἐν Χριστῷ ἡμῶν / ἀδελφὸς κῦρ Γεράσιμος.

4.

† Κατὰ τὸ ζρμζ' (=1639) ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἐλθὼν ὁ τιμώτατος καὶ λογιώτατος / κῦρ Πέτρος καὶ λογοθέτης ἐκ τῆς Μπιτολίας⁴³ καὶ ἔγραψεν <εἰς> τὸ {ν} ἅγιον / Ἰερεσοῦ (sic.) Δαμασκηνοῦ ἀρχιερέως⁴⁴ νὰ μνημονεύεται κατὰ / παρρησίας μετὰ τῶν ἀοιδίμων καὶ μακαρίων κτητόρων καὶ δέδωκεν / ἄσπρα χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν ιβ' καὶ εἴ τις ἐκεῖνος καὶ ξε / γράψει νὰ ἔχη τὰς ἀρὰς τῶν τη' θεοφόρων πατέρων.⁴⁵ –

† Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς Κοσινίτζου⁴⁶ / Πορφύριος ἱερομόναχος καὶ προηγούμενος. Ζαχαρίας ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγγελος / † Δωρόθεος ἱερομόναχος † γέροντας κῦρὸς Ρωμανὸς † γέροντας κῦρὸς / Κασιανὸς / † γέροντας κυρὸς Γεράσιμος † γέροντας κυρὸς Γεννάδιος γέροντας / κυρὸς Μακάριος / γέροντας κυρὸς Σαμουήλ.

Σὲ ἄλλο ἀναρίθμητο verso φύλλο τοῦ κώδικα οἱ ἀναγραφὰς συνεχίζονται μὲ μικρότερα γράμματα γιὰ ἐξοικονόμηση χώρου (βλ. πίν. 3).

43. Μπιτολίας < Μπιτόλια· τὸ ἑλληνικὸ Μοναστήρι «ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ κάστρο τὸ Βουτέλιον» (βλ. Ν. Κ. Μουτσοπούλου, *Ἐκκλησίαι τῆς Καστοριάς*, σ. 493).

44. Πρόκειται γιὰ τὴ μητροπόλη Ἰερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους ἢ Ἰερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καὶ Ἀρδαμερίου (βλ. Ἰωάν. Ἐ. Ἀναστασίου, *Βιβλιογραφία τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 163-164). Γιὰ τὸν μητροπολίτη Δαμασκηνοῦ, βλ. Ἄνθιμος Ἀλεξούδης, *Μητροπολίτης Ἀμαθείας*, «Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας», *Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως*, τόμ. 26, ἀρ. φύλλου 6827, 4-5-1892, σ. 3. Πρβλ. Χ. Γ. Πατρινέλης, «Ἰερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους μητροπόλεις», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τόμ. 6, στ. 787-790.

45. Συνήθης «φόρμουλα» στὰ βιβλιογραφικὰ ἢ κτητορικὰ σημειώματα τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων. Βλ. π.χ. Α. Πολίτης, *Ὁδηγὸς καταλόγου χειρογράφων*, Ἀθῆναι 1961, σ. 30, 31 κ.ά.

46. Βλ. Β. Ἀτσαλός, *Ἡ ὀνομασία τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Ἀχειροποιήτου τοῦ Παγγαίου, τῆς ἐπονομαζομένης τῆς Κοσινίτσης ἢ Εἰκοσιφοινίσσης*, Δράμα – Θεσσαλονίκη 1994.

5.

† Κατὰ ἔτους α̅ψ̅ (=1700) ἐπῆγεν ὁ γέρον Βενιαμὶν εἰς τὴν Θά-
σον⁴⁷ γέροντας καὶ ἐσύνα / ξεν τὲς ἐλαῖες ἔπειτα τὲς ἐπάτησεν καὶ
ἔγινεν λάδι, καντάρια ἔβδο / μήκοντα. Καὶ ἐπαράδωκεν εἰς τὴν μέσην
χιλιάδες ἄσπρα εἰκοσιοκτὼ καὶ δε / καπέντε καντάρια λάδι, χωρὶς τὰ
ἔξοδά του. Ἐγιναν δὲ καὶ ἔξοδα γρόσια ἑκατὸ, σιμὰ χιλιάδες ιβ'. Καὶ διὰ
τοῦτο ἐγράφη τὸ παρὸν εἰς ἔνδειξιν καὶ βεβαίαν ἀσφάλειαν.

6.

† αψζ' (=1707) ἀπριλίου ιδ' ἦλθαν οἱ ἀρχιερεῖς, ὃ τε ἅγιος Σερρῶν
κῡρ Στέφανος⁴⁸ καὶ ὁ ἅγιος / Εἰάνθης⁴⁹ εἰς τὸ μοναστήριον τῆς κυρίας
καὶ Δέσποινας ἡμῶν Κοσινίτζας, διὰ χάριν προσκυνήσεως. / Καὶ ὁ μὲν
ἅγιος Σερρῶν {μὲν ἅγιος Σερρῶν} κῡρ Στέφανος ἐγράφηκεν εἰς τὸ κόλ-
λυβο διὰ / μνημόσυνον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἔδωκεν ἐπὶ χειρὰς ἀσλάνια
τριάκοντα. Ἐξόχως δὲ ἐγράφη / κεν καὶ εἰς τὴν παρρησίαν, ὅπως Κύριος
ὁ Θεὸς διὰ τῶν πλουσίων αὐτοῦ οἰκτιρμῶν καὶ διὰ πρεσβειῶν τῆς Πα-
ναγίας καὶ Δεσποίνης Θεοτόκου νὰ γράψῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ βίβλῳ
τῶν / ζώντων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν. Ἐγράφη δὲ εἰς ἀσφάλειαν·
μάρτυρες ὁ ἅγιος / ὁ Εἰάνθης κῡρ Συμεὼν· ἔτι ἐλάβαμεν ἀσλάνια ἐξήκον-
τα πέντε. / Ὁ Εἰάνθης Συμεὼν μάρτυς: † ἱερομόναχος καὶ ἡγούμενος
Σάββας ἱερομόναχος.

47. Ἡ μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης εἶχε «Μετόχιον ἐν Θάσῳ, ἐν τῷ χωρίῳ Σωτήρος, ἔχον ὑπὲρ τὰς 10.000 ἐλαιοδένδρων, ἀμπελῶνάς τινας καὶ ἄλλους ἀγρούς καὶ κή-
πους. Ἀκριβῶς ἡ ἱστορία τοῦ Μετοχίου δὲν εἶναι γνωστὴ, γινώσκουμεν μόνον ὅτι
ὑπάρχει εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Μονῆς πολὺ πρὸ τοῦ 1627, ὅτε ἀναφέρεται ἔχουσα
ὑπὲρ τὰς 14.000 ἐλαιοδένδρων» (βλ. Δαμασκηνοῦ Μοσχοπούλου, «Ἡ ἱερά μονὴ τῆς
Εἰκοσιφοινίσσης», ὁ.π., σ. 205).

48. Γιὰ τὸν μητροπολίτη Στέφανο Β' (1706-1728), βλ. Γ. Καφταντζής, *Ἱστορία
τῆς πόλεως Σερρῶν καὶ τῆς περιφέρειᾶς της*, τόμ. Γ'. Βυζαντινὴ περίοδος – Τουρ-
κοκρατία – Νεώτεροι χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 404-405.

49. Ὁ Εἰάνθης Συμεὼν, ποὺ ὑπογράφει στὸ τέλος ὡς μάρτυρας, κατεῖχε τὸν μη-
τροπολιτικὸ θρόνο τῆς Εἰάνθης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1702-1709 (βλ. Τ. Θ. Γριτσόπου-
λος, «Εἰάνθης καὶ Περιθωρίου Μητρόπολις», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἡδικὴ Ἐγκυκλο-
παιδεία*, τόμ. 9, Ἀθῆναι 1966, στ. 648).

† Ἀβέρκιος ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγγελος, Μακάριος ἱερομόναχος
/ † μάρτυρας Χαρίτωνας ἱερομόναχος
αψιδ' (=1714) Νοεμβρίου ιβ'

7.

† Ἦλθεν ὁ Παπακωνσταντῖος ἀπὸ τὴν Γιάμπολιν⁵⁰ ἡμέρα γ' καὶ
ἔκαμεν παράδοσιν στὴ μέση / γρόσια τὸν ἀριθμὸν 210. Καὶ ἔχει ταξι-
δι μόνον ἀπὸ τὸ πετραχείλιν του. Ἐκαμεν / αὐτὴν τὴν παράδοσιν καὶ
ἔγραψε τὸ τίμὸν τοῦ ὄνομα εἰς τὴν παρρησιαστικὴν ἐκφώνησιν / καὶ εἰς
τὸ βραβεῖον⁵¹ τῶν κολλύβων. Καὶ ὁ Θεὸς νὰ δεχτῇ τὸ μνημόσυνον εἰς
τὴν Βασιλείαν / τῶν Οὐρανῶν· καὶ εἰς τοῦτο ἐγράφη ἐν τῷ παρόντι
κώδικι· καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν / (ἔπεται ὑπογραφή-μονοκονδυλιά) † Ματ-
θαῖος ἱερομόναχος Μάξιμος ἱερομόναχος † Μακάριος καὶ Πρωτοσύγ-
γελος † Δοσίθεος ἱερομόναχος <ἀδιάγνωστη μονοκονδυλιά> ἱερομόνα-
χος, Γαβριήλ ἱερομόναχος, Σίλβεστρος ἱερομόναχος

Στὸ ἀναγραφόμενο μὲ μολύβι φύλλο 57 verso ἓνα κείμενο «μικροῦ
κτηματολογίου» καταλαμβάνει ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν ἐπιφάνεια τοῦ
χαρτιοῦ. Τὸ μεταγεγραμμένο καὶ ἀποκατεστημένο σιωπηρῶς κείμενο
(βλ. πίν. 4) ἔχει ὡς ἑξῆς:

8.

† Κατὰ τὸ ἔτος τὸ σωτήριον ζρλε' (=1627) ἀποφύνομεν εἰς τὸν Ἱε-
ρὸν τοῦτον Κώδικα τοῦ Ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου τὰ ὅσα κτήματα /
ἔχουσι τὰ μετόχιά μας τόσον εἰς Ῥαδολίβι⁵², ὅσον εἰς Κορεμίστα⁵³, εἰς

50. Γιάμπολη <Ἰωαννούπολις>· βλ. Γαβριήλ Διονυσιάτου, «Ὀμηροὶ στὴ Βουλ-
γαρία», στὸ Προσκυνητάρια τῆς ἱερᾶς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης, ὁ.π., τόμ. Α', σ. 442.

51. Γὰ τὸν ὄρο βρέβ(ε)ιον ἢ βρεβ(ε)ιον, βλ. Διακ. Χρυσ. Γ. Φλωρέντης, Βραβεῖον
τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου, Ἀθήνα 1980, σ. ιγ'. Βλ.,
ἐπίσης, Δήμητρα Σαμαρά, «Τὸ Βρέβιον τῆς Μ. Εἰκοσιφοίνισσας», Δ' Ἐπιστημονικὴ
Συνάντηση (Δράμα 16-19 Μαΐου 2002) «Ἡ Δράμα καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Ἱστορίας καὶ
Πολιτισμοῦ», Δράμα 2006, σ. 318-321.

52. Ῥαδολίβι· σημ. Ροδολίβος (βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, ὁ.π., σ. 145).

53. Κορεμίστα [Κρομίστη, Κο(υ)ρμίστα, Κορομίστα, Κρομύστα, Χρομίστα, Χρε-
μίστα, Χωρεμίστα, Χωρομίστα], (βλ. Προσκυνητάρια τῆς ἱερᾶς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης,
ὁ.π., σ. 461, λ. Κρομίστη, ὅπου καὶ ἀναφορὴς τοῦ τοπωνυμίου στὸ βιβλίο).

Νικήσανη⁵⁴ μαζί με τοὺς μύλους ὁποῦν ἔχουσι εἰς Βρανόκαστρον⁵⁵, μαζί με τὸν ἐλαιῶνα ὁποῦν ἔχει· πρόσοδον δὲ καὶ εἰς τὸ νησίον τῆς Θάσου / μαζί με τὸν ἐλαιῶνα με δένδρα χιλιάδες δεκατέσσερεις. / ἐξόχως εἰς τὸ μοναστήρι ἀπάνω χωράφια καστανιές / καὶ ἡ στράτα ὁποῦν πηγαίνει εἰς τὸν μύλον μας ὁμοῦ με τὴν / στέρναν. Αὐτὰ ὅλα εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὸ Ἱερὸν ἡμῶν μοναστήριον, καὶ ὁποῖος ἤθελε τὰ ἀποξενώσει νὰ ἔχη νὰ δίδῃ ἀπολογία ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἐμπροσθεν εἰς τὸν φοβερὸν καὶ ἀδέκαστον κριτὴν.

† Καθηγούμενος Δωρόθεος † <Παντε>λεήμων προηγούμενος † Γερμανὸς γέροντας

† Σαμουὴλ γέροντας † Ῥωμανὸς γέροντας † Γεννάδιος γέροντας

† Γαλακτίων γέροντας † Κάλλιστος γέροντας.

Ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα καὶ τοπωνύμια, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ῥητὴ ἀναφορὰ τῆς Μονῆς «Κοσινίτζας», ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ κώδικας αὐτὸς προέρχεται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη μονὴ τοῦ Παγγαίου, ἀπὸ τὴν ὁποία γνωρίζουμε καὶ ἄλλους κώδικες με ἀναγραφὰς πράξεων τοῦ μοναστηριοῦ.

β' χειρόγραφο

Τὸ δεύτερο χειρόγραφο, κατὰ τὰ δεδομένα τῆς κ. Ἰσμήνης Ἀνεμογιάννη, «ἀποτελεῖται ἀπὸ 52 φύλλα ἐπίσης – μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀποκομμένα –, διαστάσεων 220x160mm. Πρόκειται γιὰ συλλογὴ ὀνομάτων ἱερέων, μοναχῶν κτλ., περιλαμβάνοντας δὲ κάποια ὀνόματα ἰταλικῆς προέλευσης ἀπὸ τὰ Ἴονια νησιά»⁵⁶.

Τὸ χαρτῶο αὐτὸ χειρόγραφο (βλ. πίν. 5) διασώζει τὴν ἐρυθρόγραφη ἀρχικὴ ἐπιγραφὴ του, ἡ ὁποία με ἐλάχιστα σφάλματα διαβάζεται ὡς ἑξῆς:

Τὰ ὀνόματα ἅπερ (cod. ὅπερ) ἔχει ἡ ἀγία πατριαρχικὴ τὸ νόμα, ὅπως ἐπαίρνουσιν αὐτὰ / μερίδας εἰς τὸ καθολικὸν καὶ εἰς τὰ παρεκκλήσια⁵⁷.

54. Βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, ὁ.π., σ. 129.

55. Βραχόκαστρον ἢ Βρανόκαστρον; Βλ. Δαμασκηνοῦ Μοσχοπούλου, «Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης», ὁ.π., σ. 200.

56. Ἐπιστολὴ 13-9-2009, ἀπὸ Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη.

57. Παρακλήσια cod.: παρεκκλήσια an?

Καὶ εἴ τις γράψῃ ἢ ἀπογράψῃ ὄνομα ἄνευ γνώμης τοῦ κατὰ καιροῦ ἡγουμένου καὶ τῶν ἁγίων γερόντων τῆς θείας Συνάξεως, νὰ ἔχῃ τὰς / ἀράς τῶν τιδ' (μαύρη μελάνη) θεοφόρων πατέρων ἀμὴν. Ἐγένετο κατὰ ἔτους ᾿ζρμβ' (=1634). Κτητόρων πρῶτον (ἐρυθρ.) / Γερμανοῦ μοναχοῦ, Νεοφύτου μοναχοῦ⁵⁸ καὶ κτητόρων ἡμῶν:- / Γενναδίου ἀρχιερέως⁵⁹, Ἀρσενίου ἀρχιερέως⁶⁰, Ἰωακείμ ἀρχιερέως⁶¹ / καὶ κτητόρων ἡμῶν... :

Τῶν Πατριαρχῶν (ἐρυθρ.)

Διονυσίου Πατριάρχου⁶², Συμεὼν Πατριάρχου⁶³, Μαξίμου Πατριάρχου⁶⁴,

58. Αναφέρονται κατὰ σειράν ὁ πρῶτος κτήτορας τῆς Μονῆς καὶ ὁ μοναχὸς Νεόφυτος ποὺ παραδίδεται ἀπὸ τὸν *Βίο* τοῦ Ὁσίου Γερμανοῦ ὡς ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο ἀξιωματούχους ποὺ βοήθησαν οἰκονομικὰ στὴν ἀνέγερση τῆς μονῆς (βλ. *Acta Sanctorum*, Maii, τόμ. III, σ. 10 κ.ε.· πρβλ. Διονύσιος Κυράτσος, μητροπολίτης Δράμας, *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης ἐκ χειρογράφου τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Φλωρεντίας*, Δράμα 1980, σ. 22· τοῦ ἰδίου, *Σύντομη Ἱστορία τῆς Μονῆς καὶ Θαύματα Παναγίας Εἰκοσιφοινίσσης*, Δράμα ³1994, σ. 16.. Βλ. καὶ Ν. Κ. Μουτσόπουλος, *Ἐκκλησίαι τῆς Καστοριάς. 9ος-11ος αἰώνας*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 445-446).

59. Βλ. Γεννάδιος Ἀρχιερεὺς· πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸν μητροπολίτη Σερρών Γεννάδιο (1517-1541) ποὺ «φέρεται ὡς ἀνακαινιστὴς καὶ κτήτωρ τῆς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης» (βλ. Γ. Καφταντζής, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών*, ὁ.π., σ. 395).

60. Ἀρσένιος Ἀρχιερεὺς· πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸν μητροπολίτη Σερρών Ἀρσένιο Β' (1541-1555), ποὺ μνημονεύεται σὲ ἐπιγραφή «στὴν ἀποθήκη τῆς τραπεζαρίας τῆς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης» (βλ. Γ. Καφταντζής, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρών*, ὁ.π., σ. 326).

61. Ἰωακείμ Ἀρχιερεὺς· πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸν Ἰωακείμ Α' τὸν ἀπὸ Δράμας Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος μνημονεύεται μαζί μὲ τοὺς μητροπολίτες Σερρών Γεννάδιο καὶ Ἀρσένιο ὡς μητροπολίτης Δράμας ποὺ «ἀνεκαίνισε τὰ ἡγουμενεῖα, μετὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου» (βλ. Δαμασκηνοῦ Μοσχοπούλου, «Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης», ὁ.π., σ. 183-184).

62. Αναφέρεται ὁ Πατριάρχης Διονύσιος (α' πατριαρχία 1467-1471 καὶ β' πατριαρχία 1489-1491), ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν παραίτησή του μόνασε στὴ Μονὴ Κοσινιτζας (1472-1488) καὶ ἐπέστρεψε σ' αὐτήν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε.

63. Πρόκειται γιὰ τὸν Πατριάρχη Συμεὼν τὸν Τραπεζούντιο (α' πατριαρχία 1471-1475 καὶ β' πατριαρχία 1482-1486), ὁ ὁποῖος διὰ σιγιλίου ἐπικύρωσε τὰ πρόνοια τῆς Μονῆς.

64. Ὁ Πατριάρχης Μάξιμος Γ' Χριστώνυμος (1476-1482) παραχώρησε στὸν ἡγούμενο τῆς Μονῆς τὸν τιμητικὸ τίτλο «πρωτοσύγκελλος καὶ ἀρχιμανδριτῆς».

/Τερεμίου Πατριάρχου⁶⁵, Ἀβραάμ ἀρχιεπισκόπου⁶⁶, Διονυσίου⁶⁷ † Ἀθανασίου προεξάρχου Ἀχριδῶν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Καλή⁶⁸.

Κάτω στὸ 1^ρ τοῦ φύλλου (πίν. 5) ἀναγράφεται μὲ μολύβι ἡ χρονολογία 1634, ἐνῶ ἀμυδρῶς διακρίνεται ἀριστερὰ καὶ ἡ σχετικὴ πράξις μετατροπῆς τῆς ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίας στὴν τῆς ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως.

Ἀπὸ τὸ ἐπόμενο verso φύλλο οἱ ἀναγραφὲς ἀφοροῦν στὴ μνημόνευση τῶν ἀρχιερέων (βλ. πίν. 6) σὲ τρεῖς στῆλες. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀναφορὰ δὲν γίνεται ἀλφαβητικὰ ἐνισχύει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ ἀνάγνωση τῶν ὀνομάτων στὴν Πρόδεση εἶναι χρονολογικὴ τῆς ἐγγραφῆς τους στὸ βρέβιον τῆς Μονῆς.

γ' χειρόγραφο

Τὸ τρίτο, τέλος, χειρόγραφο, κατὰ τὰ δεδομένα τῆς κ. Ἰσμήνης Ἀνεμογιάννη, «ἀποτελεῖται ἀπὸ 99 φύλλα, διαστάσεων 296x204mm. καὶ περιέχει λίστα ὀνομάτων ἀπὸ ἀρχεῖα τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ χωριῶν ἀπὸ διάφορες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας, πιθανότατα καὶ τῶν Βαλκανίων»⁶⁹.

Τὸ χαρτῶο αὐτὸ χειρόγραφο διασώζει στὸ 1 recto φύλλο ἐπίτιτλο πλεκτὸ κόσμημα μὲ μαύρη μελάνη (πίν. 7). Μᾶς παραδίδει ἐπίσης καὶ τὴν ἐπιγραφὴ ἐρυθρόγραφη:

«Τῆς Ἀχειροποιήτου» πάνω ἀπὸ τὸ ἐπίτιτλο καὶ κάτω ἀπὸ αὐτό: «Βρεβεῖον τῆς σεβασμίας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς / τῆς πανυπερδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου Κοσινιτζιωτίσσης» (βλ. πίν. 7).

65. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἱερεμία Α' (1522-1526, 1526-1545) ἢ τὸ πιθανότερο, γιὰ τὸν Ἱερεμία Β' τὸν Τρανὸ (1572-1579, 1580-1584, 1587-1595).

66. Φαίνεται ὅτι κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο τῶν «Πατριαρχῶν» μνημονεύονται καὶ οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Ἀβραάμ καὶ Διονύσιος, πιθανότατα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ποὺ κατεῖχαν τὸν θρόνο πρὸ τοῦ «προεξάρχοντος Ἀχριδῶν» Ἀθανασίου (βλ. H. Gelzer, *Der Patriarchat von Achrída, Geschichte und Urkunden*, Leipzig 1903, σ. 56).

67. Γιὰ τὸ ὄνομα Καλή, βλ. Μάγδα Παρχαρίδου-Ἀναγνώστου, *Χειρόγραφη πρόδεση*, ὁ.π., σ. 243 καὶ σημ. 1857.

68. Μεταξὺ τῶν ἀρχιεπισκόπων ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἀχριδῶν Ἀθανάσιος ὡς «προεξάρχων» τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος.

69. Ἐπιστολὴ 13-9-2009, ἀπὸ Ἰσμήνη Ἀνεμογιάννη.

Στὴ συνέχεια τοῦ κειμένου μὲ εὐδιάκριτα γράμματα τοῦ «στύλ τῆς Μονῆς τῶν Ὁδηγῶν»⁷⁰ ἀπὸ ἐξασκημένο χέρι διαβάζουμε:

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐξερχόμενος ὁ ἱερεὺς μετὰ θυματοῦ καὶ μοναλίου λέγει τὸ τροπάριον τῆς μονῆς. Εἶτα λέγει: «Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, δεόμεδά σου ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον. Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἀνέσεως (ἀναπαύσεως an?), μακαρίας μνήμης καὶ ἀφέσεως τῶν μακαρίων κτητόρων ἡμῶν καὶ πάντων τῶν προαναπανουσαμένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἐνθάδε κειμένων καὶ ἀπανταχοῦ ὀρδοδόξων⁷¹». Καὶ μνημονεύει: «Καὶ ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτοῖς {τοῖς} πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν τάξῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ἐνθα οἱ δίκαιοι ἀναπαύονται, τὰ ἐλέει τοῦ Θεοῦ, τὴν Βα<σιλείαν τῶν Οὐρανῶν >⁷²»...

Στὸ τελευταῖο, πιθανότατα, φύλλο recto τοῦ χειρογράφου, μὲ κακόγραφα γράμματα καὶ ἀνορθόγραφη γραφὴ χειριοῦ ὀλιγογράμματος γραφέα (πίν. 8) διαβάζουμε:

Κατάστιχον τοῦ Μελενίκου⁷³

Κῦρ Κωνστάντιου Κρασᾶ. Λασκαρόπουλος Ἰωάννης. Θόδωρος Βασιλικοῦ. Συναδηνὸς Ἄγγελος. Πέτρος καὶ Κωνσταντῖνος Τζερετζής. Δημήτρης Νεάγκος. Θεόδωρος Μαυρουδής. Μανόλης Καλάν<ου>. Θωμὰς Κριαζή. Μανόλης Περπόντζου καὶ Μανόλης κουμπάρου Δημήτρη. Γιάν-

70. Γιά τὸ βιβλιογραφικὸ ἐργαστήριον τῆς «Μονῆς τῶν Ὁδηγῶν», βλ. L. Politis, «Eine Schreiberschule im Kloster τῶν Ὁδηγῶν», *Byzantinische Zeitschrift* 51 (1958) = «Paléographie et littérature byzantine et néo-grecque. Recueil d'études», *Variorum Reprints*, London 1975, σ. 17-36 καὶ 261-287. Πρβλ. H. Hunger – O. Kresten, «Archaisierende Minuskel und Hodegonstil im 14. Jahrhundert. Der Schreiber Theoktistos und die *κράλαινα τῶν Τριβαλῶν*», *JöB* 29 (1980) 187-236.

71. Βλ. Ἰ. Β. Κογκούλης – Χρ. Κ. Οἰκονόμου – Π. Σκαλτσής, *Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 66-68 καὶ σ. 151-153.

72. Βλ. J. Goar, *Euchologion sive rituale Graecorum*, φωτ. ανατ. Graz 1960, σ. 424.

73. Γιά τὴν ἱστορία τοῦ Μελενίκου, βλ. Th. N. Vlachos, *Die Geschichte der byzantinischen Stadt Melenikon*, Thessaloniki 1969.

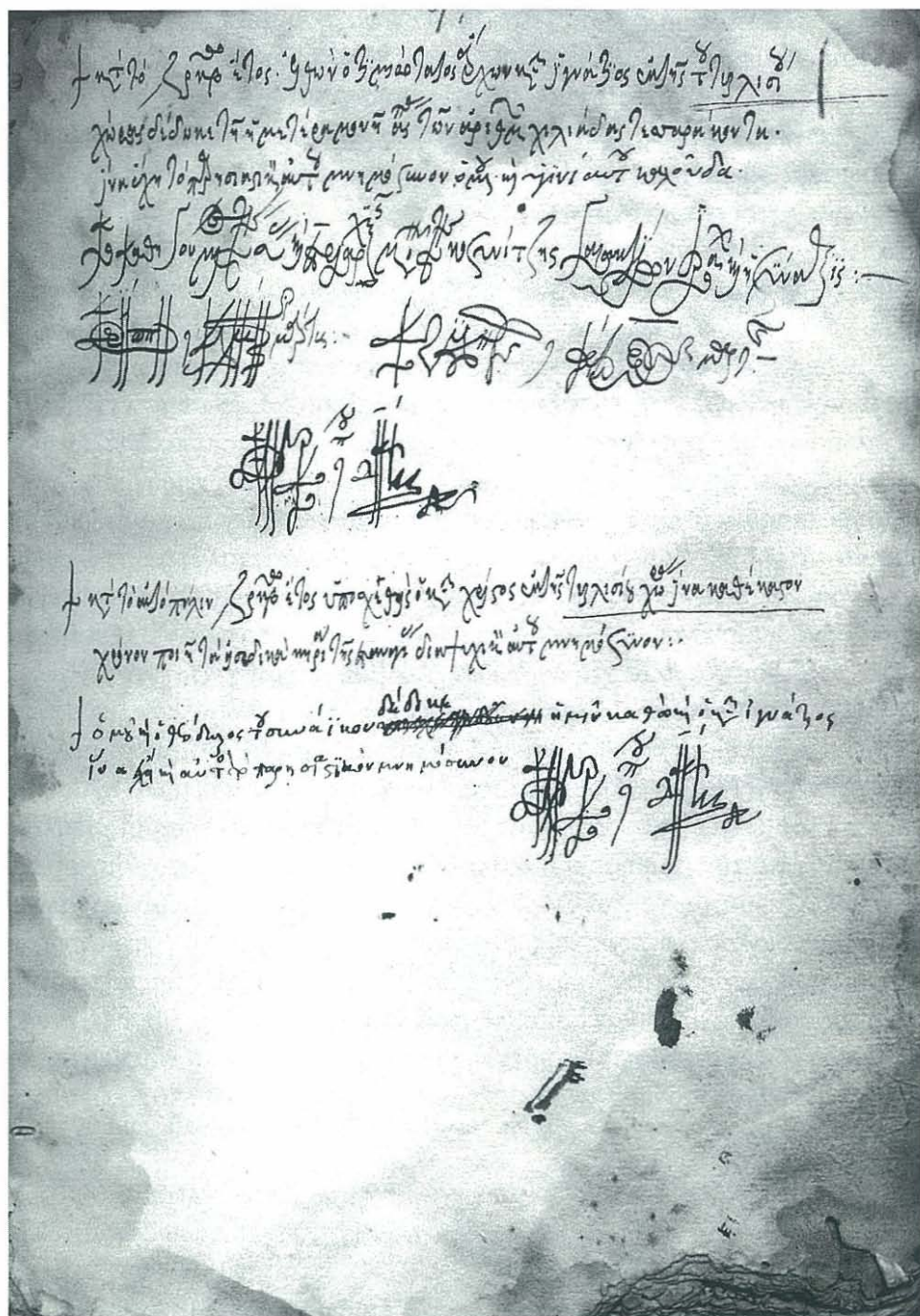
νη <ς> Πουλίου. Αναστάση <ς> Κωνσταντίνου. Μανόλη <ς> Καπανδρίτου. Χριστόδουλος Ραδολιβοῦ.

Δημήτρης Κωνσταντίνου. Παναγιώτης Φρέου. Κωνσταντίνος Προμάλγου. Θωμᾶς Γεωργίου. Κωνσταντίνος ἀπὸ τὴν Προβίστα. Κωνσταντίνος τοῦ Ῥαμαντανῆ. Θωμᾶς Κωνσταντίνου τοῦ Κουφοῦ. Κωνσταντίνος Δοῦκα. Μαρία Καλὴ καὶ Καλοτζιάνης Κωνσταντίνου. Μανόλης Πουλίου καὶ Δημήτρης Ῥαδολί<β>ου. Κωνσταντίνος Καραχομύτης. Στόγιος Πετρόβου. Δημήτρης Μανλικούτης. Βασιλικός.

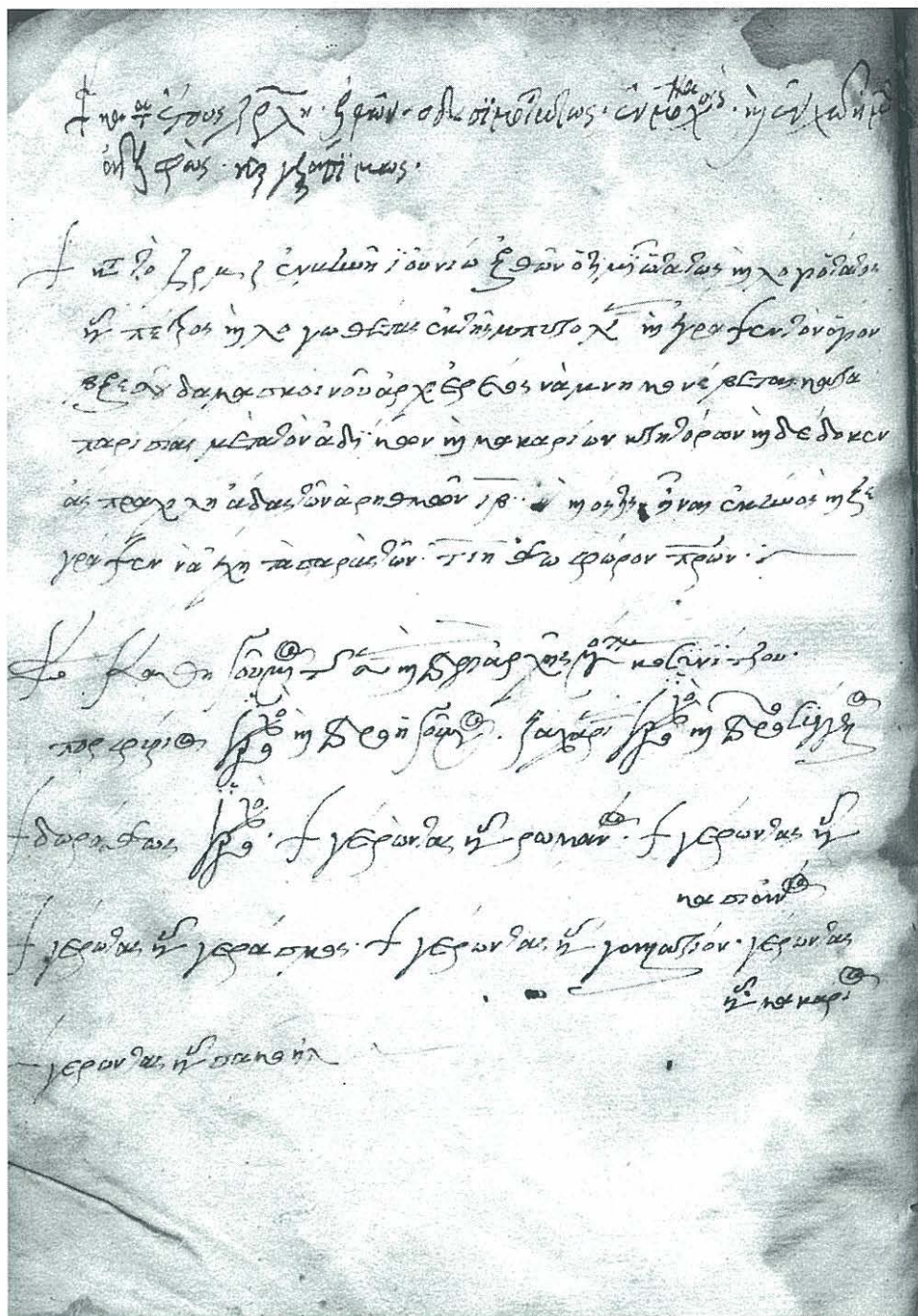
Ἀπὸ τὰ ὅσα ἐκτέθηκαν παραπάνω μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἀξία τῶν τριῶν προερχομένων ἀπὸ τὴ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης χειρογράφων, ὅσο καὶ ἂν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἀξία τους μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ ὡς ὑπολειπομένη πολλῶν ἄλλων χειρογράφων τῆς Μονῆς (χειρόγραφα ποὺ ἀποτελοῦν ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ περιουσία, τὴν ὁποία στερήθηκε βιαίως), δὲν παύει νὰ συνεισφέρει πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μονῆς, ἔστω καὶ ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα δεδομένα ποὺ μᾶς διατέθηκαν γιὰ τὰ χειρόγραφα. Εὐχῆς ἔργο θὰ ἦταν νὰ ἐξεταστοῦν ὅλα τὰ δεδομένα τῶν χειρογράφων γιὰ μιὰ πλήρη γνώση τοῦ ὕλικου. Ὅμως, ἡ ὑπαρξὴ τους καὶ μόνον εἶναι ἓνα εὐτύχημα, ἀφοῦ, ὅπως φαίνεται, γνώρισαν μακρινὰ ταξίδια καὶ πολλὰς περιπέτειες. Ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσει τοὺς τρόπους ἀπόκτησής τους, ἀσφαλῶς ὅχι μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἔδειξε τὸ ἐνδιαφέρον της – ὕστερα ἀπὸ εἰσήγηση μεγάλου εἰδικοῦ – γιὰ τὸ περίφημο παλίμψηστο χειρόγραφο τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου μὲ τὸ πολὺτιμο περιεχόμενο τῶν ἔργων τοῦ Ἀρχιμῆδη, ἀλλὰ, μὲ διακριτικὴ παρακολούθηση τῆς τύχης αὐτῶν τῶν χειρογράφων καὶ γνωρίζοντας τὴ σχετικὴ τους ἀξία, νὰ ἐνεργήσῃ γιὰ τὴν κατάλληλη παρέμβασή της μὲ τὴν εὐαισθησία ποὺ ἔδειξε καὶ ἔπραξε ἤδη στὸ παρελθόν, (ἀφοῦ πρόκειται γιὰ χειρόγραφα προερχόμενα ἀπὸ τὴν λεηλατημένη Μονὴ τῆς Μακεδονίας) προκειμένου νὰ ἐπιστραφοῦν στὸν χῶρο στὸν ὁποῖο ἀνήκουν.

Β. Κ. ΚΑΤΣΑΡΟΣ

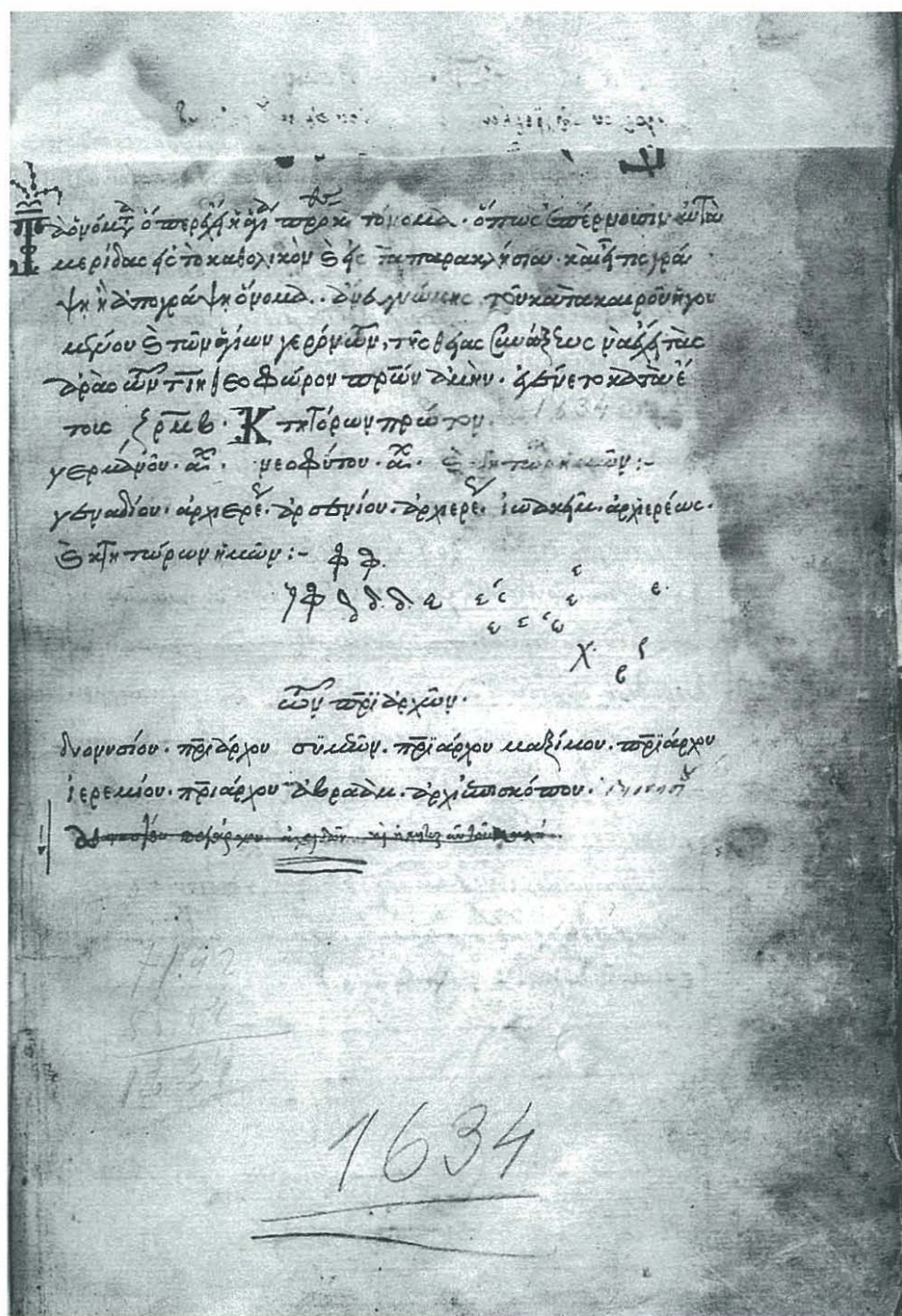
Ὁμ. Καθηγητῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τοῦ Α.Π.Θ.

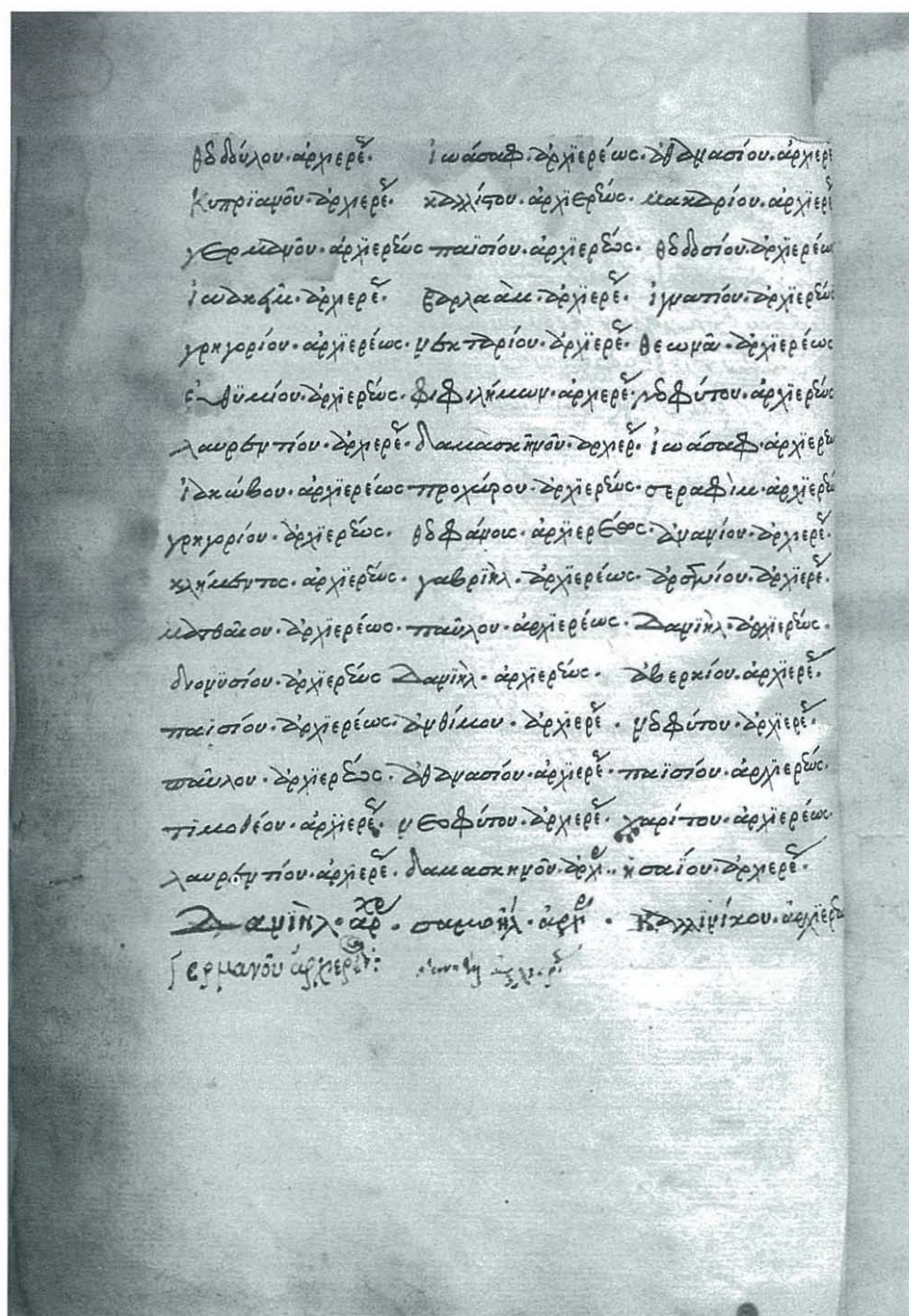
Πίν. 1. Χειρόγραφο α' Μονής Είκοσιφουνίσσης.

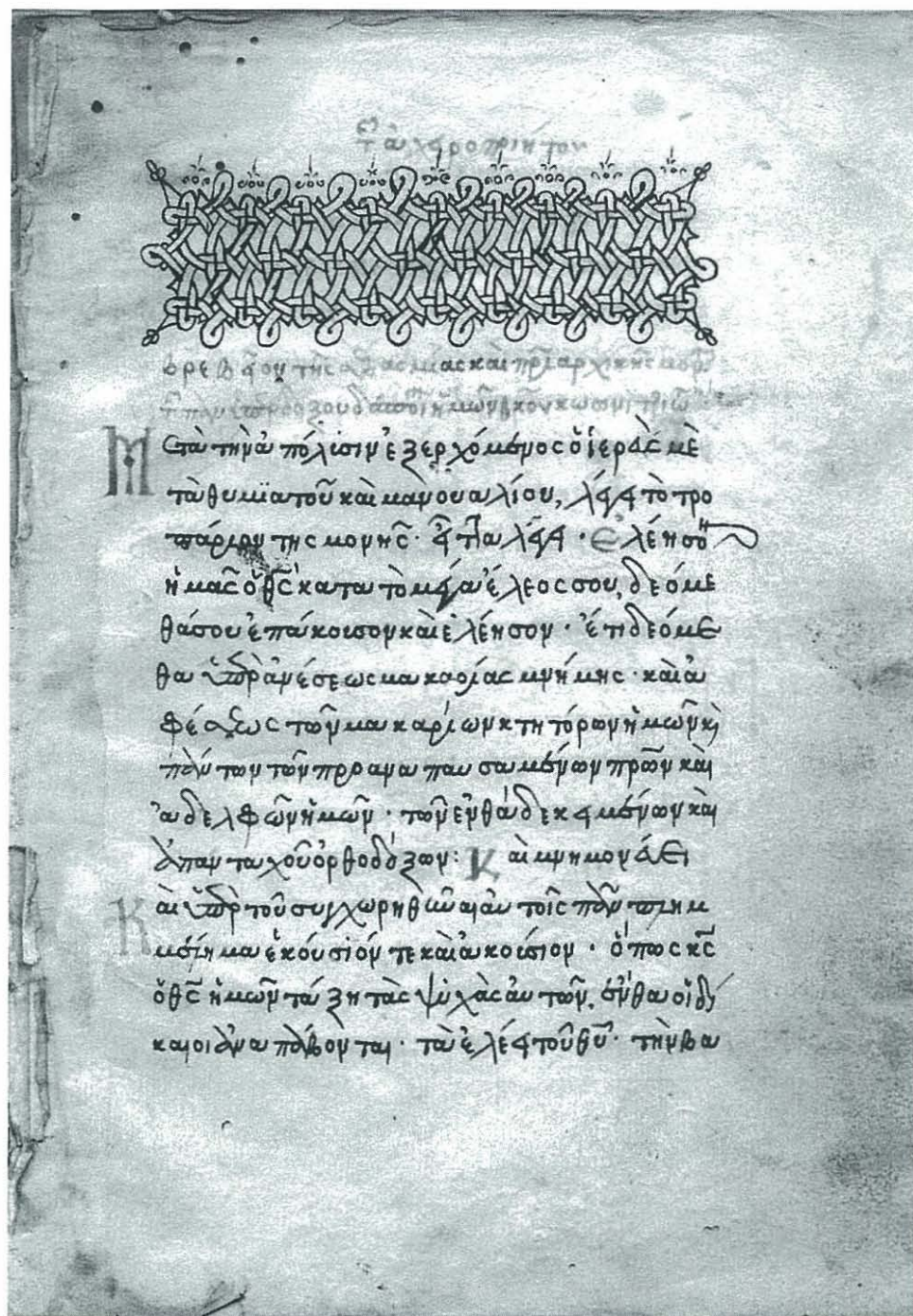
Πίν. 2. Χειρόγραφο α' Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

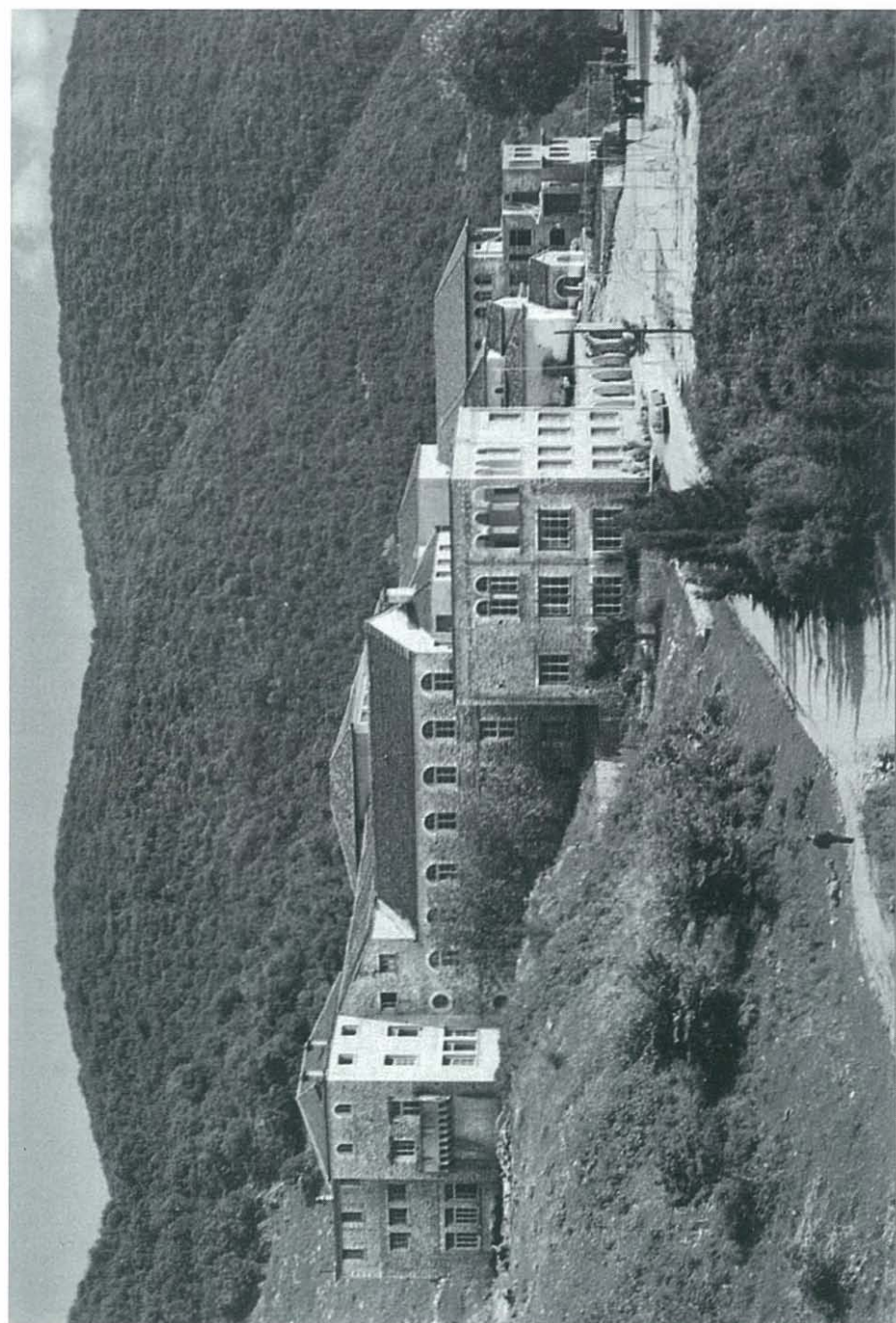
Πίν. 5. Χειρόγραφο β' Μονῆς Εἰκοσιφοινίσεως.

Πίν. 6. Χειρόγραφο β' Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης.

Πίν. 7. Χειρόγραφο γ' Μονῆς Εἰκοσιφονείσης.

Μονή Τερζιού - Σχολή Βελλας.